

УДК 374

Musaev Isomiddin Saidovich
Uzbek State University of Physical Culture and Sports
Lecturer at the Department of Uzbek Language and Literature

Musaev Isomiddin Saidovich
O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida o‘qituvchisi
Мусаев Исомиддин Саидович

Узбекский государственный университет физической культуры и спорта. Преподаватель кафедры узбекского языка и литературы

**WAYS TO ACHIEVE QUALITY AND EFFICIENCY THROUGH
THE ORGANIZATION OF THE PEDAGOGICAL PROCESS ON THE
SUBJECT "USE OF THE UZBEK LANGUAGE IN THE FIELD"**

Abstract: The article describes the components of the pedagogical process, their role in the educational process, the goals and objectives of the subject "Using the Uzbek language in the field", the competencies that students should have in the subject.

Key words and phrases: Uzbek language, competence, speech communicative competence, grammatical competence, socio-cultural competence, pedagogical process, components of the pedagogical process.

**“O‘ZBEK TILINING SOHADA QO‘LLANISHI” FANIDAN
PEDAGOGIK JARAYONLARNI TASHKIL ETISH ORQALI SIFAT VA
SAMARADORLIKKA ERISHISH YO‘LLARI**

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik jarayonlarni tashkil etuvchi komponentlar, ularning ta’lim jarayonidagi o’rni, “O‘zbek tilining sohada qo‘llanishi” fanining maqsadi va vazifalari, fandan talabalar egallashi lozim bo‘lgan kompetensiyalar yoritib o‘tilgan.

Tayanch so‘z va iboralar. O‘zbek tili, kompetensiya, nutqiy kommunikativ kompetensiya, grammatik kompetensiya, ijtimoiy-madaniy kompetensiya, pedagogik jarayon, pedagogik jarayon komponentlari.

**ПУТИ ДОСТИЖЕНИЯ КАЧЕСТВА И ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗА
СЧЕТ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА ПО
ПРЕДМЕТУ «ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА В
ПОЛЕВЫХ УСЛОВИЯХ».**

Аннотация: В статье описаны компоненты педагогического процесса, их роль в образовательном процессе, цели и задачи предмета «Использование узбекского языка в полевых условиях», компетенции,

которми должны обладать студенты по предмету.

Ключевые слова и фразы. *Узбекский язык, компетенция, речевая коммуникативная компетенция, грамматическая компетенция, социокультурная компетенция, педагогический процесс, компоненты педагогического процесса.*

Musaev Isomiddin Saidovich - O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası o‘qıtuvchisi

Bozor munosabatlari sharoitida faoliyat ko‘rsatish bevosita ijtimoiy raqobat muhitini talab etadi. Bu muhit o‘z navbatida yangiliklarga, yuqori sifat va samaradorlikka intilish, ijodkorlik, izlanuvchanlik, ishchanlik kabi ongli faoliyatga asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli yosh avlodda mustaqil ravishda o‘qib o‘rganishga nisbatan ongli munosabat his-tuyg‘usini rag‘bat uyg‘otadi. Pedagogik jarayonda rag‘bat uni sifat va samaradorligini kafolatlovchi asosiy omil deb qaraladi. Bundan talabalarda o‘qib o‘rganishga bo‘lgan rag‘bat muhim ahamiyat kasb etishi tabiiy holdir.

Oliy ta‘lim muassasalarida “O‘zbek tilining sohada qo‘llanilishi” fanidan pedagogik jarayonlarni tashkil etish o‘qıtuvchidan sohaga oid yetarli bilim, tajriba, amaliy ish faoliyati, shuningdek, fanga oid kompetensiyalarni egallashni talab etadi. Chunki, fanni o‘qıtish davomida talabalar tomonidan egallanishi lozim bo‘lgan kompetensiyalarni pedagogik jarayonlarda ularga yetkaza olishi kerak.

“O‘zbek tilining sohada qo‘lanishi” fani o‘z oldiga quyidagilarni maqsad qilib oladi:

- talabalarda o‘zbek tilida soha bo‘yicha nutqiy kompetentlikni oshirish;
- mutaxassislikka oid og‘zaki va yozma nutqida sohaviy terminlarni samarali qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirish;
- soha bo‘yicha egallagan bilimlarni yozma va og‘zaki ravishda o‘zbek tilida ifoda etish ko‘nikmalarini takomillashtirish;
- sohada qo‘llanadigan terminlar, asosiy tushunchalar va soha doirasida qo‘llaniladigan hujjatlarning rasmiylashtirilishini ta‘minlash;
- nutq uslublari, xususan, sohada ilmiy va rasmiy uslub imkoniyatlaridan foydalanish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish ko‘nikmasini hosil qilish.

Shuningdek, talabalarining o‘zbek tilidan yozma nutqini takomillashtirish va savodxonliklarini oshirish hamda kasbiy, ilmiy va maishiy sohalarda faoliyat

yuritishlarida zaruriy boʻlgan kompetensiyalarini ham shakllantirishdan iborat.

Kompetensiya – ishtirokchilar tomonidan taʼlimning aniq maqsadlariga qaratilgan nutq faoliyatini rivojlantirishga imkon beradigan bilim, koʻnikma, malaka va shaxsiy fazilatlar yigʻindisini ifodalaydi.

Boʻlajak mutaxassisning kasbiy layoqati va mahorati hozirgi davrda oʻz kasbi doirasida qoʻllanadigan soha terminlarini, davlat tilida ish yuritish malakasini, nutq madaniyati asoslari hamda notiqlik mehyorlarini ham bilishni taqozo etmoqda.

"Oʻzbek tilining sohada qoʻllanilishi" fanining asosiy mazmunida quyidagi kompetensiyalar talabalarda shakllanishi koʻzda tutiladi:

1. Nutqiy kommunikativ kompetensiya - oʻzbek tilida erkin muloqotga kirishish va ish yuritish malakasini egallash.

2. Grammatik kompetensiya - til materiali va vositalari, xususan, ixtisoslik leksikasini nutqda qoʻllay bilish uchun yetarli bilimlarni oʻzlashtirish.

3. Ijtimoiy-madaniy kompetensiya - milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish orqali yuksak maʼnaviyatli shaxsni tarbiyalash.

Ushbu mazmun asosan nutqiy-kommunikativ kompetensiyani egallash orqali "Oʻzbek tilining sohada qoʻllanilishi" fanini oʻrgatishning umumtaʼlimiy maqsadini, milliy maʼnaviy madaniyatni egallash malakasi esa tarbiyaviy maqsadni koʻzda tutadi.

Nutqiy kommunikativ kompetensiya egallanadigan nutqiy faoliyat taqozo etadigan koʻnikmalar meʼyorini belgilab beradi. Bunda oʻqishda, mehnat jarayonida va oilada, jamoat joylarida yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikr almasha olish va fikr bayon eta bilish, eshitilgan materialni idrok etish, shuningdek, yozma manbalarni oʻqish orqali axborot olish, voqea-hodisalarga oʻz munosabatini bildirish, ixtisoslik leksikasini oʻzlashtirish, oʻz kasbi doirasida davlat tilida ish yurita olish tarzida nutqiy aloqaga kirish malakasini egallab borish dinamikasi nazarda tutiladi.

Grammatik kompetentsiya fanning Davlat taʼlim standarti va oʻquv dasturida nutqiy faoliyatning har bir turi yuzasidan til materiali, til vositalari va grammatik bilimlar, hosil qilinadigan zaruriy koʻnikmalar belgilanadi. Bunda oʻrganilayotgan soʻz va soʻz shakllarini toʻgʻri talaffuz qilish hamda yozish, ixtisoslikka oid terminologiya va leksikani grammatik jihatdan toʻgʻri shakllantira bilish, soʻzlarni oʻrinli tanlash va sintaktik - uslubiy jihatdan baholay olish, jumla tuzishda va nutq ohangini belgilashda adabiy til imkoniyatlaridan toʻgʻri hamda oʻrinli foydalana olish, oʻzbek tilining ilmiy va rasmiy - idoraviy nutq uslubini puxta egallash talab etiladi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiya milliy ma'naviyatni egallash o'zbek xalqining boy tarixi, milliy qadriyatlarini, urf-odatlarini va ularni o'zida aks ettirgan qimmatli adabiy-badiiy meros bilan yaqindan tanishish, uni o'qib o'rganish, milliy an'analar, bayramlar, urf-odatlar asosida shakllangan milliy madaniyat, shuningdek, umuminsoniy qadriyatlarni singdirishga insonparvarlik nuqtai nazaridan yondashishni taqozo etadi. O'zbek adabiyotining ixcham va go'zal namunalari, xalqning tarixiy, madaniy hayotiga xos muhim lavhalar, jahon milliy madaniyatiga hissa qo'shgan o'zbek xalqi vakillarining ijodiy merosini o'rganish ham ko'zda tutiladi.

Fanni o'qitish jarayonida talabalarda yuqoridagi kompetensiyalarni shakllantirish uchun pedagogik jarayonlarni to'g'ri tashkil etish lozim bo'ladi.

Ma'lumki, pedagogik jarayon tizimlilik xususiyatiga ega bo'lib, ma'lum belgilangan chegarada barqaror qoladigan komponentlarni o'ziga qamrab oladi. Agar kiritilayotgan yangilik ruxsat etilganidan ortib ketsa, tizim buzilib, uning o'rniga yangi xususiyatga ega boshqa tizim hosil bo'ladi.

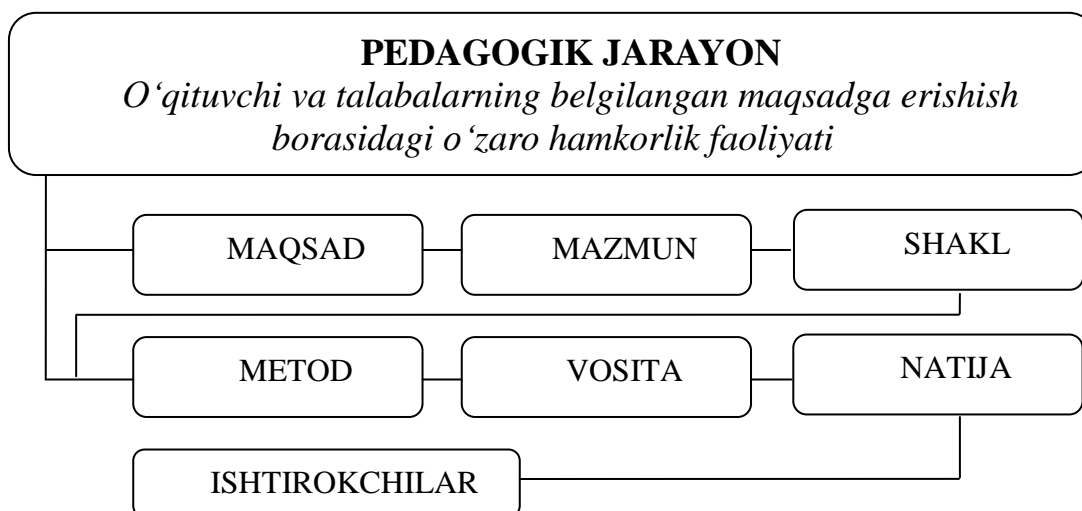
Pedagogik jarayon o'zining mohiyatiga ko'ra har doim texnologiyalashadi. Texnologiyalanish pedagogik tizimning ichki sifati bo'lib, uning imkoniyatlari qat'iy qonuniyat va qoidalarga bo'ysunadi. Texnologiyada variativlikka imkon berilmaydi, undan biror kichik komponentni olib tashlab bo'lmaydi, chunki texnologiyada ortiqchalikning o'zi mavjud emas.

Undagi biror komponentni almashtirsak, albatta natija o'zgarib ketadi. Tizimning umumiy nazariyasidan ma'lumki, bir paytning o'zida uning ko'p parametrlarini birdaniga yaxshilash mumkin emas. Shuning uchun ham tizimga yangiliklarni asta-sekinlik bilan kiritib, uning foydaliligiga ishonch hosil qilgandan so'ng har tomonlama tekshirish, keyingi o'zgartirishlar haqida o'ylash zarur.

Shu o'rinda biz avval pedagogik jarayonning komponentlari (tashkil etuvchilari) haqida to'xtalib o'tsak. Chunki, pedagogik jarayonning samaradorligi faqat uning tashkil etish shakligagina emas, balki uning barcha tashkil etuvchi komponentlari va ko'plab omillarga bog'liq.

Pedagogik jarayon ko'p qirrali bo'lib, unga tarixiy, ilmiy-pedagogik, psixologik, fiziologik, gigienik, tashkiliy boshqaruv, iqtisodiy, ijtimoiy, tibbiy, mafkuraviy, huquqiy mehyoriy va shu kabi nuqtai nazarlardan yondoshish mumkinligi ko'p sonli olimlar va amaliyotchilar tomonidan tahkidlangan.

Shunday bo'lsada, pedagogik jarayonlarni quyidagicha ifodalash mumkin:

1-chizma. Pedagogik jarayon tuzilmasi

Pedagogik jarayon unda ishtirok etuvchi sub'ektlarga bevosita bog'liq bo'lib, u qanday tashkil etilib, o'tkazilishidan qat'iy nazar quyidagilarni ta'minlashni ko'zda tutadi[2]:

- pedagogik jarayon samaradorligi va sifatini oshirish;
- pedagogik jarayon ishtirokchilari orasida ongli muloqot va munosabatlarni qaror toptirish;
- talabalar tomonidan bilim, xatti-harakat usullari va shaxsiy fazilatlarni har tomonlama mukammal o'zlashtirilishini tahminlash;
- talabalarda ongli faol, mustaqil, ijodiy fikrlash va xatti-harakatlarni bajarish ko'nikmalarini shakllantirish;
- talabalarning o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishlari uchun shart-sharoitlar yaratish.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, O'zbek tilining sohada qo'llanishi fanini o'qitishda, pedagogik jarayonlarni tashkil etishda o'qituvchiga qo'yilgan asosiy talab olib boriladigan mashg'ulotning mavzusidan kelib chiqqan holda, uning (kognitiv, psixomotorik, affektiv) maqsadlarini to'g'ri qo'ya olishi zarur. Maqsadga muvofiq ravishda esa ta'lim shaklini, metodini va vositasini ishlata olishi lozim bo'ladi. Shundagina, u ortiqcha (ruhiy va jismoniy) zo'riqish, kuch, vaqt sarf etmagan holda yuqori sifat va samaradorlikka erishishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktyabrdagi “O‘zbek tilining Davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5850 – sonli Farmoni
2. Абдукудусов О.А, Рашидов Х.Ф. Касб-хунар педагогикаси. Тошкент. ЎМКХТТКМО ва УҚТИ, 2010 -270 бет
3. Ишмухамедов Р.Ж. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини оширишнинг йўллари. – ТДПУ, 2004. - 44 б.
4. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари: қўлланма. – Т.: “Ўқитувчи”, 2004. - 104 б.
5. Mahmudov N., Rafiyev A., Yo‘ldoshev I. Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish. Darslik –Toshkent, Cho‘lpon. 2013.
6. Aminov M., Madvaliyev A., Mahkamov N., Mahmudov N. Ish yuritish (amaliy qo‘llanma). – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2017. 456 b.
7. Ходжабоев, А.Р., Аноркулова, Г. М., & Парпиев, О. Т. (2011). Касбий таълимда уқитиш воситаларидан фойдаланиш методикаси. Услубий кулланма.
8. Парпиев, О.Т. (2015). Построение учебного процесса в системе повышения квалификации педагогических кадров. Молодой ученый, (21), 822-823.